

Серед сортів ріпаку озимого, занесених до Державного реєстру, вітчизняній селекції належить лише 54 сорти або 16 %, а ріпаку ярого – 16 сортів, що становить 25 %.

У зв'язку зі значною мінливістю погодних умов упродовж останніх років і прогнозами фахівців основне місце у виробництві повинні займати високоадаптивні сорти та гібриди, стійкі проти посухи і стресових підвищень температури, а також витривалі до значних коливань температури і вологозабезпеченості впродовж вегетаційного періоду.

Постійне поліпшення якісного складу нових сортів та гібридів у Державному реєстрі дає можливість виробникам вибирати гібриди з високим потенціалом урожайності, адаптивності до конкретних ґрунтово-кліматичних зон та стійких проти збудників хвороб та шкідників.

Для формування стабільно високих врожаїв необхідно повне забезпечення товаровиробників рослинницької продукції високоякісним насінням зареєстрованих і перспективних сортів і гібридів сільськогосподарських культур в обсягах, достатніх для проведення сортооновлення та сортозміни, формування Державного резервного насінневого фонду та створення виробниками насіння власних насінневих страхових і перехідних фондів. Тому основним принципом у формуванні Державного реєстру є реєстрація саме таких сортів та гібридів. Щорічно виробникам усіх форм власності Державний реєстр рослин, придатних для поширення в Україні рекомендує високоінтенсивні, інтенсивні, пластичні сорти і гібриди олійних культур, які мають високий потенціал урожайності та адаптовані до конкретних ґрунтово-кліматичних умов.

УДК 633.11:631.527:630*946.3

Кір'ян В. М., Вискуб Р. С.

Устимівська дослідна станція рослинництва, вул. Академіка Вавилова, 15,
с. Устимівка, Глобинський р-н, Полтавська обл., 39074, Україна, e-mail: udsr@ukr.net

МОБІЛІЗАЦІЯ ГЕНОФОНДУ ПШЕНИЦІ В УСТИМІВСЬКІЙ ДОСЛІДНІЙ СТАНЦІЇ РОСЛИНИЦТВА

Успіх селекційної роботи багато в чому залежить від залучення та використання вихідного матеріалу з найкращими показниками господарсько-цінних ознак. Устимівська дослідна станція рослинництва (УДСР) як підрозділ Національного центру генетичних ресурсів рослин України (НЦГРРУ) бере участь у формуванні, вивченні та збереженні генофонду сільськогосподарських рослин, зокрема пшениці.

Колекція пшениці дослідної станції налічує 4240 зразків м'якої пшениці (4128 шт. – озимі форми, 112 шт. – ярі), 108 зразків твердої пшениці (60 шт. – озимі, 48 шт. – ярі), 108 зразків малопоширених видів пшениць (41 шт. – озимі, 67 шт. – ярі), 9 зразків пшеничних амфідиплоїдів (5 шт. – озимі, 4 шт. – ярі). В колекції також знаходиться 45 зразків дикого родича пшениці – *Aegilops* L. і один зразок – *Dasyphyrum villosum* (Coss et. Dur.) Borb.) (озимі

Світові рослинні ресурси: стан та перспективи розвитку

форми). Основна колекція – колекція озимої м'якої пшениці, яка має такий склад: 2284 селекційних сортів (у т. ч. 672 українських), 63 місцевих сортів (у т. ч. 53 українських), 1755 селекційних ліній (у т. ч. 662 українських), 26 генетичних ліній (у т. ч. одна українська).

Колекція озимої та ярої м'якої пшениці включає зразки походженням із 52 країн Європи, Азії, Африки та Америки. Найширше в колекції представлені зразки з України (1424 зразки). Тверда пшениця, види пшениць та дикі родичі пшениць походять з Великобританії, Швеції, Угорщини, Польщі, Німеччини, Іспанії, Португалії, Італії, Греції, Болгарії, України, Білорусі, Росії, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Таджикистану, Казахстану, Туркменістану, Киргизстану, Узбекистану, Туреччини, Ірану, Сирії, Ізраїлю, Афганістану, Ефіопії, Тунісу, Пакистану, Індії, Китаю, Японії, Чилі, США, Канади.

За період з 2011 по 2016 рр. в УДСР проведене польове та лабораторне вивчення 2104 зразків пшениці (у т. ч. 1970 зразків м'якої пшениці, 9 – твердої пшениці, 74 – малопоширених видів пшениці, 7 – амфідиплоїдів, 44 – диких родичів пшениці). Виділено 561 зразок генофонду пшениці, які є джерелами комплексу або деяких господарсько-цінних ознак: стійкості проти підмерзання листя – 12 зразків, скоростиглості – 136; низько-рослості – 13, групової стійкості проти хвороб – 24, високого продуктивного кущення – 72, високого загального кущення – 76, великої довжини колоса – 122, високої кількості колосків у колосі – 110, високої озерненості колоса – 85, високої продуктивності колоса – 126, високої продуктивності рослини – 104, крупнозернисті – 150, високої врожайності – 68, високої природи зерна – 2, підвищеної білковості зерна – 27, високого вмісту клейковини в зерні – 19, ІДК – 20, високої розтяжності тіста – 3, високої сили борошна – 1, високого об'ємного виходу хліба – 3, високої хлібопекарської якості – 7. Виділено 19 еталонів ознак зимостійкості, стійкості проти хвороб та маси 1000 насінин.

У 2011–2014 рр. з метою активізації створення та пошуку джерел та донорів цінних ознак, забезпечення їх активного використання в селекційних і наукових програмах і надійного збереження було виділено і передано на реєстрацію до НЦГРРУ 23 зразки пшениці м'якої озимої (сортів та ліній). Зразки пшениці м'якої озимої виділилися за окремими господарсько-цінними ознаками або за їх поєднанням: підвищеною та високою врожайністю (697–914 г/м²), високою крупнозерністю (маса 1000 зерен 40,6–50,0 г), середньою та високою якістю клейковини (I–II група), високою якістю хліба (7,7–9 балів), підвищеною зимостійкістю (6–7 балів), стійкістю проти борошнистої роси, бурої іржі, септоріозу листя: 'Калита' (UDS03022), Лінія '1493/9/99' (UDS03521), '1091-01051' (UDS03807), 'L 77-27KH-0KH-4KH' (UDS04204), 'L 103*-25KH' (UDS04205), 'L 129-48KH' (UDS04206), 'Lutescens L168-' (UDS04332), 'Milturum L121-0KH-0KH-' (UDS04318), 'ErythrospERMum L144-0KH' (UDS04322), '323-06' (UDS04210), 'T.245-06' (UDS04207), '6794-06' (UDS04211), '1066-06' (UDS04208), '1321-06' (UDS04209), '7686-06' (UDS04212), 'L139-03KH' (IR15930W), 'L165-02KH' (IR 15947W), '6481-06' (UDS04369), '5140-06' (UDS04350), '6180-06' (UDS04361), '6476-06' (UDS04368), 'M.224-05' (UDS04399), а також мутантна лінія '13433-06'

(IUDS012509) озимої м'якої пшениці характеризується поєднанням низькорослості (50–53 см) з підвищеною врожайністю (836 г/м²).

У 2011–2016 рр. отримано шість «Свідоцтв про реєстрацію зразка генофонду рослин в Україні» на зразки пшениці м'якої озимої: лінія 'ЛЧ 821/10' (св. № 1175, UA0108195) та лінія 'ЛЧ 117/12' (св. № 1176, UA0108203) характеризувалися поєднанням стійкості проти снігової плісняви, септоріозу листя, бурої іржі з високою морозостійкістю та врожайністю; лінія '833-10' (св. № 826, UA0108037) та лінія '831-10' (св. № 825, UA01080360) виділені за поєднання групової стійкості проти септоріозу листя, борошнистої роси, бурої іржі з високою врожайністю та густотою стеблестою: лінія 'Er4KH' (св. № 1521, UA0108157) виділена за поєднання високої якості клейковини, об'єму хліба, загальної хлібопекарської оцінки, стійкості проти вилягання та врожайності; сорт 'Калита' (св. № 1533, UA0107477) виділено за поєднання високого вмісту білка, сили борошна, низькорослості, стійкості проти вилягання.

В 2011–2016 рр. у дослідній станції проведене експертне вивчення 64 зразків пшениці м'якої озимої та 2 зразків ярої спельти, створених в інших наукових установах України, для їх реєстрації в НЦГРРУ (в результаті експертного дослідження 47 зразків підтвердили заявлені показники).

Проведено підбір і поповнення матеріалу (інформаційний, насіннєвий та колосовий матеріал) для створення навчального наочного посібника, що відображає видове різноманіття родів *Triticum* L. та *Aegilops* L. та різновидностний склад видів пшениці, що культивуються. На сьогодні зібрано і оформлено 70 наочних зразків. На базі колекції Устимівської ДСР за 2011–2016 рр. створено 3 сорти озимої м'якої пшениці 'Калита', 'Устивица' та 'Коровайна'. У 2011 році внесено до Держреєстру сортів рослин придатних до поширення в Україні сорт пшениці м'якої озимої 'Калита'. Заявник Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва. Авторський колектив Кір'ян В. М., Матвієць В. Г., Матвієць Н. М., Росанкевич О. М., Черняєва І. М. Рябчун Н. І. Номер заявки 08007010. У 2015 р. до Державного реєстру селекційних досягнень, допущених до використання в РФ внесено сорт пшениці м'якої озимої 'Устивица'. Заявники ООО «Сатива» та Устимівська ДСР. Авторський колектив Ігнатенко О. І., Фоменко С. П., Кір'ян В. М., Матвієць В. Г., Матвієць Н. М. Номер заявки 9053102. У 2015 р. створено сорт пшениці м'якої озимої 'Коровайна'. Заявники – ІР ім. В. Я. Юр'єва та УДСР. Авторський колектив Кір'ян В. М., Вискуб Р. С., Матвієць В. Г., Леонов О. Ю., Суворова К. Ю., Усова З. В., Ярош А. В.

У 2011–2016 рр. науково-дослідним установам, освітнім закладам та приватним особам для селекційної роботи та інших наукових досліджень, а також для виконання навчальних програм було передано загалом 3324 пакетозразків, в т. ч.: 2966 пакетозразків пшениці м'якої озимої, 50 – пшениці м'якої ярої, 34 – пшениці твердої озимої, 13 – пшениці твердої ярої, 170 – малопоширених видів, 70 – диких родичів, 21 – амфідиплоїдів. Це, в основному, нові сорти та лінії, що виділились у результаті вивчення по одній або декількох ознаках та зразки видового різноманіття родів *Triticum* L. та *Aegilops* L.